

Getrouwd met een vreemdeling

Toneelregisseur Ivo van Hove over zijn huwelijkscyclus

Dit weekend gaat *Perfect Wedding* in première, het sluitstuk van Ivo van Hove's vier toneelstukken over het huwelijk. „Eenwording is ook vernietiging.”

WILFRÉD TAKKEN

A

ls in de moskee moet iedere bezoeker zijn schoenen uitdoen bij de ingang van de hal.

Drie Nilfisk-stofzuigers houden doorlopend een ellipsvormig vijftienvijftig meter lang tapijt schoon; het is besmettelijk lichtbeige met plucherode randen. Twintig acteurs in uiteenlopende klederdracht vullen het tapijt met een elegante Bollywooddans. Helemaal gelijk gaat het niet: de jonge actrices voeren moeiteloos de ingewikkelde handdraaien uit, een als Turkse slager vermomde oudere speler geeft de dans juist een Hollands-lompetik. Zo is iedereen gelijk en toch anders. „Huwelijksdans van de mensheid”, noemt regisseur Ivo van Hove dit.

Van Hove repeteert met zijn Toneelgroep Amsterdam voor de voorstelling *Perfect Wedding*, een luchtig huwelijksstuk van de Amerikaanse schrijver Charles Mee. Omdat het enorme speeltapijt nergens paste, is de groep voor de repetities uitgeweken naar Westpoort, in het Amsterdamse havengebied. Zondagmiddag gaat *Perfect Wedding* in première in de Amsterdamse Stadsschouwburg. Speciaal hiervoor zijn de stoelen uit de zaal verwijderd; het publiek zit om het tapijt heen, waarop het toneelstuk wordt opgevoerd. Toneelstuk? Van Hove spreekt liever van een happening of, als dat te veel naar de jaren zestig riekt, een performance.

Perfect Wedding (2004) is het sluitstuk van Van Hove's huwelijkscyclus, vier toneelstukken over het veelbezongen en bespuugde instituut waarin twee geliefden langdurig met elkaar samen leven, met de zegen van kerk of staat. De

Vlaams-Amsterdamse regisseur begon in juni vorig jaar met *Kruistochten*, dit jaar volgden *Scènes uit een huwelijk* en *Het temmen van de feeks*.

Of Van Hove zelf getrouwd is, wil hij niet zeggen. Bekend is dat hij langdurig samenwoont met scenograaf Jan Versweyeld, die al zijn stukken vormgeeft. Van Hove: „Ik wil liever niet dat mijn werk autobiografisch geduid wordt. Mijn toneel heeft niets met de realiteit te maken. Het cliché luidt dat toneel de toeschouwers een spiegel voorzet, maar iedereen vergeet dat je jezelf in spiegels omgekeerd ziet. Dát doet theater: de werkelijkheid omkeren.” Wel wil Van Hove toegeven dat hij zichzelf en zijn dierbaren herkent in de personages in de vier stukken.

Geen moralist

Wat Van Hove van het huwelijk vindt, wil hij ook niet zeggen: „Ik ben geen moralist. Ik wil verschillende visies op het huwelijk laten zien, zonder daar zelf stelling in te nemen. Mijn basisovertuiging is: iedereen is voor de ander een vreemdeling. Tegelijkertijd hebben wij de oerbehoefte om één te worden met de ander. De ander is anders, maar dat accepteren we niet want we willen samen smelten. Dat kan alleen als we de ander deels vernietigen. Eenwording is ook vernietiging.

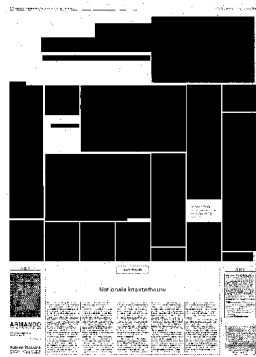
„Ik begon de cyclus met *Kruistochten*, een blijspel in drie delen van Alan Ayckbourn over een traditionele familie. Ayckbourn heeft een grimmige afkeer van het huwelijk. Hij zegt: 'Ik heb gehoord dat er mensen gelukkig getrouwd zijn, maar ik ben ze nooit tegengekomen.' Tegelijkertijd schetst hij de twee echtparen in dit stuk zo mild dat je van ze kan houden, en je met ze kan identificeren. In *Kruistochten* is het huwelijk een gevangenis die haat kweekt en gevoed wordt door leugens. Het traditionele huwelijk is er voor de buitenwereld, om de schone schijn op te houden. De getrouwen blijven bij elkaar omdat ze elkaar nodig hebben, niet omdat ze elkaar gelukkig maken. En omdat nog geldt: eens getekend, altijd getekend.

„Het tweede stuk, *Scènes uit een huwelijk*, toont het huwelijk op drift. Een man en een vrouw die voor elkaar gemaakt zijn, gaan uit elkaar. Het is duidelijk een product van de jaren zeventig: met eindeloze, psychoanalytisch aandoende praat sessies waarin het hele huwelijk tot op de bodem wordt uitgezocht. De meeste mensen kennen *Scènes*

uit een huwelijk als een film, maar Bergman schreef het aanvankelijk als zesdelige televisieserie. Hij wilde de toneelversie afsluiten na het vijfde deel: het ondertekenen van de scheidingsakte, het failliet van het huwelijk. Maar de acteurs smeekten hem het zesde deel te handhaven. De geliefden – inmiddels al lang hertrouwd – vinden elkaar jaren later, en kunnen een nieuwe relatie beginnen, als minnaars, los van de conventies en zonder met elkaar te trouwen.

„*Scènes uit een huwelijk* bleek verre van gedateerd. Ik heb nog nooit zoveel reacties gehad – ook van collega's. Dat stuk heeft mensen echt geraakt. Na afloop zag je de toeschouwers gearmd of hand in hand naar buiten lopen, steun zoekend bij elkaar. Alsof ze wilden zeggen: 'Zo erg is het nog niet met ons, maar het kwam erg dichtbij.' Bergman leert ons dat het huwelijk een val kan zijn, maar dat uit elkaar gaan ook niets oplevert, en niet-trouwen ook niet. En hij biedt de enige en misschien wel belangrijkste uitweg uit de impasse die het huwelijk kan worden: tolerantie. Je moet het anders zijn van de ander volledig aanvaarden.”

Het derde deel in de reeks was een Fremdkörper, *Het temmen van de feeks* (1623) van William Shakespeare. In de eerste plaats omdat het geen hedendaags stuk is, zoals de andere. In de eerste twee stukken is het uitgangspunt: hoe kan een huwelijk uit liefde eindigen in haat en dwang? Hier gaat het om een gearrangeerd huwelijk om geld: een onaangepast meisje wordt gedwongen uitgehuwelijkt en vervolgens door haar echtgenoot 'getemd' met uiteenlopende martelingen. Het begint met haat en dwang en eindigt met 'liefde' als gevolg van een hersenspoeling. De zachte toon van de andere cyclusdelen ontbreekt, vooral

omdat Van Hove het niet als blijspel laat spelen maar als duister treurspel. Volgens vertaler Hafid Bouazza gaat het stuk niet over liefde maar over macht. Hij legt ook een verband met het huwelijk in de moslimcultuur.

Ivo van Hove denkt daar echter heel anders over: „Dat is alleen de oppervlakte van het verhaal. In *De feeks* is er wel degelijk sprake van echte liefde. Voor mij gaat het stuk over de onwaarschijnlijke liefde, de totale exclusiviteit van het huwelijk die door de buitenwereld niet wordt begrepen en geaccepteerd. Beul en slavin vormen een liefdespaar waarin we niet willen geloven. Wij willen liever niet weten dat in iedere liefde overheersing en onderwerping een rol speelt. In zijn meest extreme vorm zouden we het een sm-relatie noemen. Geen sm-relatie kan bestaan zonder volledig vertrouwen en gelijkheid. Wie zijn wij om een ander mens huwelijk te beoordelen?

„Overigens hebben mensen van onze generatie, opgegroeid midden in de vrouwenemancipatie, veel meer moeite met *Het temmen van de feeks* dan de jongere generatie. Die nemen het amoreler, gewoon zoals het is.”

Muurbloempje

Tijdens de wereldverbroederingsdans staat de eminente grijsaard Joop Admiraal in een jurk naast het tapijt. Is hij vrijgesteld? Heeft hij een briefje van de dokter? Of speelt hij het muurbloempje? Nee, hij moet gewoon later op. Zonder gevaar is het leven op het tapijt niet. Acteur Jacob Derwig toont na afloop zijn brandwonden, opgelopen bij een sliding over het kunststof tapijt. Het is weer eens wat anders: doorgaans zitten Van Hove's acteurs onder de blauwe plekken. Het huwelijk gaat van au.

Toen Van Hove aan zijn huwelijks-cyclus begon, kreeg hij van collega Johan Simons het verwijt dat hij zich van de maatschappij afkeerde. Nu er zoveel onrust in de westerse wereld bestaat, zo vond Simons, had Toneelgroep Amsterdam als grootste toneelgezelschap van het land de plicht om hierop te reageren met politiek toneel. Waarom maakte Van Hove een cyclus over het huwelijk, en niet over bijvoorbeeld de islam?

Van Hove vindt dat zijn huwelijksdrama's wel degelijk politiek toneel zijn: „Hoe moeten we samenleven? Dat houdt ons nu bezig. Dus ben ik teruggekeerd naar de meest elementaire vorm van samenleven, de nucleus van onze maatschappij: het huwelijk.”

Als je weet hoe je met je partner moet samenleven, weet je ook hoe je met je Turkse slager moet omgaan, dat idee. Maar kun je de problemen in een huwelijk botweg extrapoleren naar de Nederlandse maatschappij? In de eerste drie stukken gaat het bijvoorbeeld om een blanke familie uit de middenklasse, zelfde cultuur, zelfde ongelof, zelfde huidskleur. Over de fundamenten van het leven denken ze hetzelfde. Het samenleven van zo'n familie leidt toch tot heel andere problemen dan het samenleven driehoog achter van bijvoorbeeld ongelovige libertijnen en strenggelovige moslims, zoals wij als maatschappij

moeten leren?

„Nee, de basis is hetzelfde: het accepteren van de vreemdeling. In *Kruisochten* gaat het inderdaad om kleinburgerlijke mensen die zich van de maatschappij hebben afgekeerd. Bij de tsunami zouden ze wel naar de show kijken, maar geen geld storten. Als Marco Borsato opkomt zijn ze stil, als er beelden van de ramp komen, gaan ze de chips halen. Met deze mensen komen we geen twee jaar verder. In *Scènes uit een huwelijk* is de buitenwereld al wat duidelijker aanwezig: dat de echtgenoot van zijn geloof is gevallen speelt bijvoorbeeld een rol. Leven zonder God is een belangrijk maatschappelijk thema.

„Bij *Het temmen van de feeks* kreeg de politieke laag bijna de overhand. Het speelt zich af in een hard kapitalistisch milieu waarin alles te koop is, ook de dochters. Ik heb daar zelf mijn beeld van Nederland opgeplakt zoals ik dat als Vlaming aanzie: de Hollandse feest- en lolcultuur. Ik maak van de edellieden in het stuk brallerige corpballen en voetbalsupporters in oranje, die racistische liederen zingen. Het is een gesloten cultuur: je kunt je pas bij hun club aansluiten als je sprekend op ze lijkt.”

Op het speeltapijt kibbelen spelers Hans Kesting en Renée Fokker over de uitspraak van Ariël, een van de personages. Volgens Fokker is het Ariël, als het wasmiddel. Volgens Kesting is het Ariël. Volgens Hadewych Minis maakt het uit of het om een mannennaam of een vrouwennaam gaat. Maar ja, het gaat hier om een als vrouw verklede man. Kesting beslist: het is Arie L., de 'bekende kinder- verkrachter'.

Jaren-zestigmodel

Perfect Wedding, de finale van de cyclus, is nadrukkelijk politiek. Geïnspireerd door Shakespeares komedies *Midzomernachtsdroom* en *Driekoningenavond* laat schrijver Charles Mee een westerse en een Indiase familie samenkomen op een bruiloft. De westerse familie is gevormd volgens het jaren-zestigmodel: beide ouders hebben een inwonende minnaar, de Indiase familie is conservatiever. Het bruiloftsfeest wordt georganiseerd door de *Radical Faeries* ('radicale feeën' of 'extreme flikkers') die er een potpourri van rituelen van maken, een oosterse roerbak-*celebration* van post-hippie new age snit. Als de bruiloftsgasten eenmaal in een bos terechtkomen, worden alle conventies en sekse-verschillen opgeheven. Het geplande huwelijk gaat niet door, maar er ontstaan wel drie nieuwe, onwaarschijnlijke stelletjes. In een algemene verbroedering van volkeren dansen vele etniciteiten (overigens gespeeld door een honderd procent blanke cast) samen in een bevrijdende werelddans.

Wanneer je op grond hiervan stelt dat Charles Mee een onverbeterlijke positivo is, een naïeve, holistische neohippie die gelooft in de bevrijdende werking van de anarchie, dan stuift Van Hove op: „Nee, dit stuk is wel degelijk een belangrijk statement over nu. Charles Mee zei dat hij het leuk vond om juist voor zo'n cynisch stelletje als wij een positieve, warme performance over het huwelijk

te schrijven. Bij rondvraag bleek het ensemble inderdaad zeer negatief over het huwelijk te denken. Behalve Jacob Derwig, maar die is pas getrouwd. Twee acteurs van de groep zouden in de zomer gaan trouwen, maar na het spelen van *Scènes uit een huwelijk* hebben ze de bruiloft afgezegd. Waarschijnlijk is er geen verband, maar soms denk ik toch: ik heb ze uit elkaar geregisseerd.

„Ik ben groot geworden met schrijver Eugene O'Neill, die vond dat je altijd het kind van je ouders blijft: geen ontsnapping mogelijk aan je afkomst. Charles Mee zet daar iets positievers tegenover: de mens is vloeibaar, iedereen is in staat tot verandering. Die dans waarmee het stuk eindigt is essentieel: goed en kwaad lossen in elkaar op. De wereld kan niet verder zolang ze mensen buitensluit. Je moet iedereen insluiten, ook de positieve en negatieve elementen. Inderdaad, dat is een positieve boodschap. Nu de wereld buiten zo hard en gepolariseerd is geworden, moeten wij binnen de veilige muren van het theater misschien wel de zachtere kleuren tonen, de harmonie.”

Perfect Wedding, t/m 23 december in de Stadsschouwburg, Amsterdam. Inl.: 020-6242311 of www.toneelgroepamsterdam.nl.